

KAPİTALÖSEN ÇAĞINDA TOMAS SARACENO'NUN MELEZ AĞLARI'NI ANTİ-KOLONYAL SÖYLEM OLARAK OKUMAK: EKO-MARKSİST YAKLAŞIMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

•Sanatta Yeterlilik Öğr. Tufan AKYOL*

•Doç. Ömer Emre YAVUZ**

ÖZET

Bu çalışma, sanatçı Tomás Saraceno'nun örümcek ağlarıyla inşa ettiği Melez Ağları eseri üzeri-ne anti-kolonyal bir okuma denemesi olarak düşünülmüştür. Kolonyalizm kavramının günümüzde hâlâ güncelliğini koruduğu, geç kapitalizmle birlikte, ucuz işgücünü sömürmeye ve diğer ülkelerin yeşil alanlarını gasp etmeye devam etmekte olduğu söylenebilir. Sömürülen bu halkların ekonomik açıdan kolonyal ülkelere bağımlı olması, insanın insan üzerindeki sınıfsal tahakkümünün 15. Yüzyıldan beri değişiklik göstermediğini açıkça göstermektedir. Ayrıca modern sömürgeciliğin bizzat neden olduğu iklim krizi gibi çevresel felaketler, yaşanan “iklim adaletsizliğini” de teşhir etmektedir. Gözlemlenebilir bir şekilde artan iklim adaletsizliğine karşı hem bireysel hem de kolektif davranış bilincinin kurulması önemli bir hal almaya başlamıştır. Saraceno, atölyesinde örümceklerle inşa ettiği ağlarla seyirciye yeni bir evren modeli sunar. Bu yeni model, günümüz kapitalist işbölümüne dayanan üretim sistemini, endüstriyel verimlilikten kaynaklanan çevre kirliliğini tartışmaya açmakla birlikte, örümceklerin iş birliği içerisindeki davranışları, toplumların sosyal-kültürel ilişkilerini yeniden değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Konunun daha derinlemesine anlaşılması için çalışmada çeşitli nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Gözlemlerin sonucunda kapitalist sınıfın büyüme ilkesinin değişmesi gerektiği çok açıktır. Tıpkı Melez Ağları heykelinde sosyal ve anti-sosyal örümceklerin ortak bir alanda ağ örme gibi, yaşamı herkes için daha iyi hale getirecek reformların yapılması gerekmektedir. Melez Ağları eseri seyirciye, çevreyle uyum içerisinde yaşayan örgütlü bir yaşamın olabileceğini vaat etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tomas Saraceno, Melez Ağlar, Kapitalosen, Anti-Kolonyalizm, Eko-Marksizm.

* Mimar Sinan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü, Heykel Anasanat

Dalı, tfnakyl@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2036-3223

** Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü, Heykel Anasanat Dalı, omer.emre.yavuz@

msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1404-4739

IN THE AGE OF THE CAPITALOCENE READING TOMÁS SARACENO'S HYBRID WEBS AS ANTI-COLONIAL DISCOURSE: AN EVALUATION OF ECO-MARXIST APPROACHES

•Proficiency in Art Student, Tufan AKYOL*

•Assoc. Prof. Ömer Emre YAVUZ**

ABSTRACT

This study is conceived as an anti-colonial reading of the artist Tomás Saraceno's work Hybrid Webs, made with spider webs. It can be said that the concept of colonialism is still relevant today, and with late capitalism, it continues to exploit cheap labour and seize the green spaces of other countries. The economic dependence of these colonised peoples on colonial countries clearly shows that the class domination of man over man has not changed since the 15th century. Moreover, environmental disasters such as the climate crisis caused by modern colonialism itself expose 'climate injustice'. It has become important to raise awareness of both individual and collective behaviour against the observably increasing climate injustice. Saraceno presents a new model of the universe to the audience with the webs he builds with spiders in his workshop. This new model opens the production system based on today's capitalist division of labour and the environmental pollution caused by industrial productivity to discussion, while the spiders' cooperative behaviour emphasises the need to re-evaluate the socio-cultural relations of societies. For a deeper understanding of the subject, various qualitative research methods were used in the study. As a result of the observations, it is clear that the growth principle of the capitalist class needs to change. Just as in the Hybrid Webs sculpture, social and anti-social spiders weave webs in a common space, reforms are needed to make life better for everyone. Hybrid Webs promises the viewer the possibility of an organised life living in harmony with the environment.

Keywords: Tomás Saraceno, Hybrid Webs, Capitalocene, Anti-Colonialism, Eco-Marxism.

*Mimar Sinan Fine Arts University, Sculpture Department, tfnakyl@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2036-3223

**Mimar Sinan Fine Arts University, Sculpture Department, omer.emre.yavuz@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1404-4739

1.GİRİŞ

Günümüzde her çağdaş sanatçının üretimlerine yardımcı olan asistanları/çırakları vardır. Bu sanatçılar tıpkı Saraceno gibi ekolojik sistemler, mimari düzeyde fütüristik çevre modelleri inşa ediyor olsalar da Saraceno'yu diğerlerinden ayıran çok özel bir şey bulunmaktadır: Örümcekler. Sanatçı, örümcekleri yönlendirerek büyük alanlara yayılan mimari düzeyde ekolojik yapılar inşa etmektedir. Ancak sanatçı için bu ekolojik sistemi modellemek kolay olmamıştır. Sanatçı örümceklerle çalışmaya başladığı ilk yıllarda örümceklerin ağ üretimlerinin zayıf olduğunu gözlemlemiştir. Bundan dolayı ağ üretimi güçlendirebilmek için stüdyosunda araknologlarla¹, mühendislerle iş birliği kurmuştur. Sanatçının atölyesinde yürüttüğü bu araştırmaların temel amacı örümceklerin ağ yapılarını derinlemesine analiz etmektir. Sasha Engelmann'ın şu ifadeleri sanatçının atölyesindeki çalışma prensibinin anlaşılması açısından aydınlatıcı olacaktır:

Saraceno'nun atölyesinde] örümceklerin ve ağların fiziksel varlıklarının yanı sıra belgeler ve görüntüler, deney notları, üretilen, satılan ve saklanan çeşitli ağları kataloglayan elektronik tablolar, çeşitli ağ sergilerinin kayıtları, Saraceno, Adrian Krell, Jol Thomson ve birçok araknolog ve entomolog arasındaki yazışmalar, 'örümcek kayıtlarının' videoları ve ses dosyaları, video kameralar ve tel çerçeveler gibi ekipmanlar, cırcır böcekleri ve ev sinekleri için ticari siparişler ve ay ışığında örümcek yöneliminden ağların çağlar boyunca evrimine kadar her şey hakkında olan kitaplar ve makaleler de var (Engelmann, 2017, s.162).

Engelmann'ın bulguları sanatçının deneysel bir araştırma içerisinde olduğunu vurgulamaktadır. Tüm bu yoğun arşiv/veri birikimi sadece örümcek ağlarıyla kurulan sanatsal bir üretim için değil, aynı zamanda çevre bilimi, sosyal ilişki gibi kavramları etkileşime sokarak sanat atölyesinin işlevinin ve konumunun yeniden değerlendirilmesi gerektiğini açığa çıkarır. Bu noktada, Saraceno'nun atölyesi bir laboratuvar mı, yoksa sanat atölyesi midir? sorusu karşımıza çıkar. Bu soru, Saraceno'nun pratiğinin günümüz sanat atölyelerinde yaşanan farklılığı ortaya çıkması açısından önem arz etmektedir. Stefanie Bürkle, sanat atölyesi ve laboratuvar üretimlerini karşılaştırdığı makalesinde Saraceno'nun atölyesini/laboratuvarını kısaca alır ve şöyle bir gözlem sunar: “[Saraceno'nun atölyesi] sanatçılar ve bilim insanları arasındaki yüzeysel farklılıkların ötesine bakmamızı ve daha derin bir düzeyde iki disiplinin yaratıcı süreçlerinde önemli paralellikler olup olmadığını düşünmemizi teşvik eder. Çalışmaları, yaratıcılığın doğasını daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir” (Bürkle, 2019, s.44). Bu bağlamda çalışmada, bir yandan sanatçının *Hybrid Webs* (Melez Ağları) eseri incelerken bir yandan da bu ağların üretildiği mutfak, yani atölye de değerlendirmeye alınacaktır. Çünkü sanatçının atölyesi, hikâyelerin kurulduğu, mimari tasarımların inşa edildiği yerdir.

Melez Ağları çalışmasıyla ilgili literatür taraması yapıldığında Atkinson, E. (2020) *Animals and their Artists: An Exploration of Impossible Encounters* (Royal Collage of Art)

¹ Araknolog, örümcekleri ve ona yakın tür olan örümceğimsileri inceleyen bilim insanıdır.

adlı tezinde Saraceno'nun eserlerini mercek altına aldığı görülmektedir. Atkinson tezinde, Engelmann ve eko-feminist çalışmalar üreten Donna Haraway üzerinden ilerleyerek Saraceno'nun eserlerinin Antroposen çağında alternatif bir evren modeli sunduğunu ileri sürer. Ancak görülmektedir ki, Atkinson çalışmasında, Melez Ağları üzerinden anti-kolonyal (anti-sömürgeci) veya post-kolonyal (sömürgecilik sonrası) bir okumaya varmamıştır. Oysa eser, biçim ve içerik yönünden incelendiğinde Kapitalosen ve anti-kolonyal söylemlerin değerlendirilmeye alınması gerektiğini işaret eder.

Kapitalist görüşte doğa, sermaye artışı için sömürülecek bir kaynak olarak kabul edilir. Bu kapital ekonomik düzenin temel bir özelliğidir. Sermaye ile doğa arasındaki bu etkileşim, sermayenin büyümesiyle beraber işgücünün etnikleştirilmesine de neden olmuştur. Gerçekten de etnik köken ister derinin rengi ister dil, din ya da başka bir kültürel yapı olarak algılsın, her çeşit etnik grup kapitalist sömürüye açıktır. Çünkü bu topluluklar hem iş gücü hem de bulundukları bölgelerin kaynaklarıyla kapitalist şirketlerin ihtiyaç duyduğu enerjiyi sağladığı müddetçe bu sömürü düzeni sürmeye devam edecektir. En acısı da bu toplulukların böyle bir enerji talebi olmamasına rağmen ekonomik açıdan bağımlı olduklarından dolayı şirketlerin dayatmalarına mahkûm olmalarıdır. Bu kolonyalist anlayışın sürmesi, Jason Moore'un Antroposen yerine Kapitalosen kavramını ortaya atmasına yol açmıştır. (Moore, 2016) Kapitalosen'in ise Avrupa ticaretinin başladığı ve kolonyalist hareketlerin arttığı 15. yüzyıl dönemiyle başladığı ifade edilmektedir. Araştırmalar gösterecektir ki, çevre kirliliğinin en büyük faturasını sömürülen yerel halklar ödemektedir. Yaşanan İklim krizi, kapitalist sistemin sürdürülebilir bir yaşam vaat etmediğini açıkça göstermiştir. Bu bağlamda Saraceno'nun *Melez Ağları*, insanların zorunlu birlikteliğinin, doğayla kurulması gereken uyumun somut bir göstergesi olarak karşımıza çıkar. *Melez Ağları* eserinde farklı örümcek türlerinin bir arada yaşayarak kurduğu ağ örüntüsü, öteki kavramının olmadığı ve herkesi kapsayan ortak bir yaşamın olabileceğini izleyiciye sunmaktadır. Saraceno bu ortaklığı sadece insan-insan arasında değil insan ve doğa arasında olması gerekliliğini de dile getirmektedir. Joanna Page'in Saraceno ve çağdaşlarının eserlerini incelediği makalesi bu nokta üzerinde durur ve eserdeki insan-doğa ilişkisini şöyle değerlendirir: "Örümceklerin birleşik dokumaları aynı zamanda insan-örümcek ortak yaratımları haline geliyor ve insanlar ile insan olmayanlar arasında çok türlü sosyalliğin ve estetik ortak üretimin potansiyelini gösteriyor" (Page, 2021, s.218). Saraceno, insanların birbiriyle kurması gereken empati, etik gibi temel tutumları vurgulamakla beraber bunun aynı zamanda çevreyle, yani insan-ötesi savunmasız canlılarla da yapılması gerektiğini hatırlatır.

2.SANATÇININ STÜDYOSU: BİYOMİMETİK OLARAK MELEZ AĞLAR

Sanatçının örümceklerle kurduğu ilişkinin kökleri çocukluk yıllarına kadar uzanmaktadır. Sanatçı bir röportajında, çocukken örümceklerle olan bir karşılaşmasını anlatır, bu hikâye aslında örümceklerle ilgili inşa ettiği ekolojik sistemin temel motivasyonuna dair bir ipucu da barındırmaktadır: “Her şeyin başladığı yere dönelim. Yaşadığım evin çatı katına ve oranın penceresinden muhteşem şeyleri gördüğüm anlara geri dönelim. Hiç kimsenin kullanmadığı bir oda... [Çatı katı] örümcek ağları [ile dolu]... İtalya’da yaşadığım ev 500 yıllıkti ve çatının tavan arasına gittiğinizde orası hayat doluydu; ama bu [gördüğüm hayat] başka tür bir hayattı. Sonra güneş [pencereden] içeri sızdığında tüm tozun içeride yüzdüğünü ve bu ağların kozmik ağlara benzeyebileceğini göreceksiniz. Ve her zaman o [örümcek ağları] oradaydı” (Louisiana Channel, 2020). Sanatçının tavan arasındaki bu gözlemi çarpıcı biçimde Melez Ağları eserinde tekrar eden bir imgeye dönüştürmektedir. Sanatçı, adeta çocukken çatı katında gözlemlediği, yüzen tozların arasında duran o kozmik örümcek ağlarına dair anılarını hiç bozmadan galeriye taşır. Eserin fotoğraflanma biçimi incelendiğinde hikâyedeki pencereden içeriye sızan ışık huzmesi anlatısı netlik kazanacaktır.

Sanatçı 2007 yılında örümceklerin ağ yapısı üzerine çalışmaya başlayarak atölyesini –laboratuvar düzeninde- daha sistemli bir hale getirmiştir. Ayrıca sanatçı birçok çalışmasını araknologlar ve mühendislerle işbirliği içerisinde üniversitelerin laboratuvarlarında da yürütmüştür (Su et al., 2018). Sanatçıyı gözlemleyen Engelmann’ın şu ifadesi atölye sistemine açıklık getirmesi açısından önemlidir:

[Sanatçının Örümcek] Oda[sı] toplamda yaklaşık üç yüz örümcek barındırıyor, ancak bu sayı yeni örümcek türlerinin ve yumurta çuvalarının akınına ve yetişkin örümceklerin doğal ölümüne bağlı olarak artıyor ve azalıyor. Örümcekler su dolu tepsiler içinde duran açık çerçevelere ağ örüyor, bu da (bir dereceye kadar) birbirlerinin çerçevelerine girmelerini ya da odadan tamamen çıkmalarını engelliyor. Oda siyah plastik levhalarla kaplıdır ve odanın kapısı yastıklıdır. Tepsilerdeki su nedeniyle oda oldukça nemlidir. Karasinekler rafların ve tavanın etrafında sekiyor ve daha küçük kanatsız zıplayan sinekler tellerin üzerinde zıplıyor. Sinek larvalarıyla dolu kavanozlar açık duruyor. Tahmin edilebileceği gibi, nemle birlikte havanın kendine has bir kokusu var (Engelmann, 2017, s.165).

Engelmann’ın atölye izlenimleri, sanatçının bir araknolog gibi adeta deneyci bir gözlem içerisinde olduğunu göstermektedir. Ayrıca Engelmann’ın ifadesinde atölyedeki nemli havadan kaynaklanan koku, durumun aslında çok da katlanır olmadığını ortaya koyar. Örümceklerin odadan çıkmalarını tamamen engelleyen levhalar, sinek larvaları gibi örümceklere düzenli bir yaşam ağı kurulması, doğrudan laboratuvar deneylerini anımsatmaktadır. Örümceklerin doğal ortamlarından uzak oluşu ise tartışma yaratan bir olgudur. Sanatçı örümcekleri kapalı bir oda içerisinde muhafaza ederek aslında bir noktada örümceklerin doğayla kurdukları temasa ket vurmaktadır. Bu durum doğal olarak çevreci bir farkındalık için kurulan ağ örüntüsünü tartışmalı bir hale dönüştürmektedir.

Ancak sanatçının örümcekleri gözlemleyebilmesi ve tutarlı sonuçlar elde edebilmesi adına böyle bir düzenek kurulması gerekmektedir.

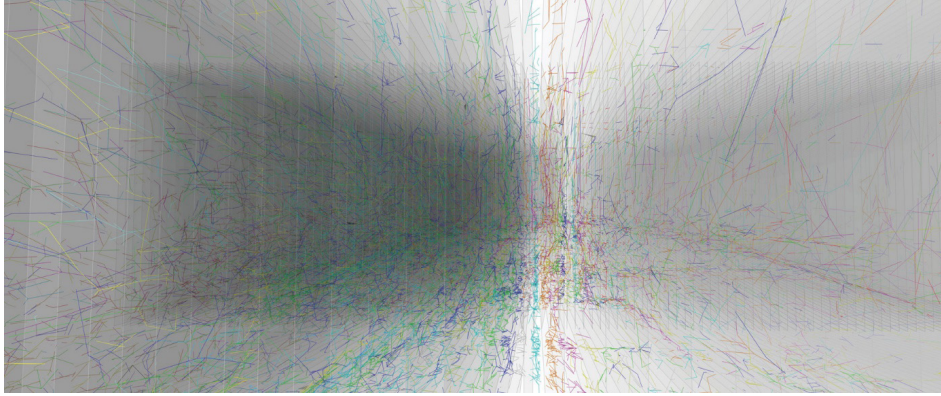

Görsel 1. Tomas Saraceno, *Melez Ağları*, 2013. <https://studiotomassaraceno.org/>.

Yine de, tartışmalara rağmen Saraceno'nun sanata ve bilime katkısı göz ardı edilemez. Peter Jäger'in, Saraceno'nun kurduğu ağlar üzerine sözleri bu durumun daha iyi anlaşılması adına önemlidir:

Örümcek ağları en az 140 milyon yıldır var olmalarına rağmen, ağlarını üç boyutlu bir biçimde korumayı, ölçmeyi ve sergilemeyi hiçbir zaman başaramadık. Tomás Saraceno, yeni icat ettiği tarama cihazıyla ilk kez üç boyutlu bir ağı dijital ortama aktararak örümcek ağlarının karmaşık geometrisine gözlerimizi açtı. Aslında dünyada bu tür bir koleksiyona sahip tek bir müze bile yok. Örümcek ağı heykelleri hem bilim hem de sanat alanında bir çığır açmıştır ve yöntemleri ve tekniği sayesinde matematik, mühendislik ve araknoloji alanlarında çok ihtiyaç duyulan karşılaştırmalı çalışmalara olanak sağlayarak yeni çalışma alanları açmıştır (Jäger, 2015).

Jäger'in değerlendirmesindeki sanatçının araknolojiye sağladığı çalışma alanı Engelmann'ın ifadesinden hareketle varılan sanat atölyesi ve laboratuvar örneğini pekiştirir. Ağların geometrik yapısının analizi Jäger'in ifadesindeki gibi hem bilim hem de sanat alanında çığır açmıştır. Bu durum aslında çağdaş sanat seyircisinin modern fiziğin altında yatan matematikle, mühendislikle ilgilenmeye yönlendirmektedir.

Görsel 2. Tomas Saraceno, “Örümcek/ağlarının 3 Boyutlu Dijital Arşivi” Tomás Saraceno’nun TU Darmstadt araştırmacılarıyla oluşturduğu tomografi, <https://arachnophilia.net/scanning-the-web/> .

2007 yılında Saraceno mühendislerle birlikte, mevcut tarama yöntemlerini kullanarak karadul örümceğinin ağını üç boyutlu taramasını yakalamayı amaçlamıştır. Ancak bu üç boyutlu tarama, mevcut modelleme yöntemleri ile tamamlanamamıştır. Bu süreci Engelmann şöyle aktarır:

Bu sürecin başlarında Saraceno ve Krell, karadul ağının bilgisayarlı tomografi taramasını denemek için Goethe Üniversitesi Hastanesi’ni ziyaret etti. Hastanedeki taramalar, ağı daha kalın hale getirmek için çeşitli aerosoller eklendikten sonra bile başarısız oldu. Nihayetinde karadulun iplikleri bilgisayar tomografi cihazlarının görüşünden kaçtı: bu teknolojiler için ağ bir tür karanlık maddeydi, gerçekten göremediğimiz bir madde (Engelmann, 2019, s.310).

Ancak sonrasında Saraceno ve ekibi bu modellemenin gelişmesine öncülük eden bir dizi çalışma gerçekleştirir. Süreç şöyle aktarılır:

“Görev için yetersiz olduğu kanıtlanan bir dizi farklı yöntemi araştırdıktan sonra, Saraceno karmaşık örümcek/ağlarını aydınlatmak ve taramak için bir tabaka lazer kullanımını önerdi. Bu tekniğin başarılı teknik gelişimi daha sonra Technische Universität (TU) Fotogrametrik Enstitüsü’ndeki araştırmacılarla işbirliği içinde gerçekleştirildi (ArachnoPhilia, t.y.).

Üç boyutlu dijital arşiv görseli incelenirse, örümcek ağlarının modellenmesinin gerçekleştirildiği görülecektir. Örümcek Ağı Taraması, Tomás Saraceno tarafından Darmstadt Teknik Üniversitesi Fotogrametri Enstitüsü ile işbirliği içinde oluşturulan lazer destekli tomografi yöntemidir. Araknologlar Peter Jäger ve Samuel Zschokke’nin tavsiyeleriyle tasarlanan bir karbon Örümcek Ağı Çerçevesi inşa edilmiştir (Saraceno, t.y.). Tüm bu çalışmalar örümcek ağlarının mühendisliğini anlamak içindir. Saraceno örümcek ağlarını analiz ederek mimari düzeyde yeni çözümler üretmeyi planlamaktadır. Sanatçının bu arayışı bir biyomimikri² çalışması olarak da değerlendirilebilir. Biyomimikri yaklaşımı

² Biyomimikri, doğadaki canlıların milyonlarca yıldır geliştirdiği sürdürülebilir çözümlerin insan teknolojsi ve tasarımına uyarlama yaklaşımıdır. Janine Benyus’a göre, doğa mühendistir; canlılar karmaşık sorunları enerji verimliliği ve çevre dostu yöntemlerle çözerler, biz de onlardan öğrenmeliyiz. Detaylı okuma için bkz. Benyus, J. M. (2002). Biomimicry: Innovation inspired by nature. Harper Perennial.

doğadaki canlıların yaşamlarını inceleyerek onların üretimlerindeki strüktürden faydalanır ve bunu mimarideki tasarımlara taşır. Böylece doğanın dinamikleriyle uyumlu mimari tasarımların, yaşam modellerini oluşması mümkün hale gelebilir. Markus Buehler, örümcek ağları üzerinden antropojenik³ çözümler için biyomimikri çalışmalarına yönelir:

MIT LAMM (Profesör Markus Buehler liderliğinde) ile devam eden bir işbirliğinde, Örümcek Ağı Tarama aygıtı ve yöntemi iyileştirildi, otomatikleştirildi ve ağ mimarilerinin işlevsel dinamiklerini incelemek için kullanıldı. Studio Tomás Saraceno'nun Örümcek Ağı tarama aygıtı ve yöntemi tarafından üretilebilecek malzeme mühendisliğine ilişkin potansiyel içgörülerden ilham alan bu MIT araştırmacıları ekibi, tarama sistemini optimize etmek için stüdyo ile işbirliği içinde çalışırken, karmaşık örümcek/ağlarının malzeme özellikleri hakkında sanat, mimarlık, mühendislik ve malzeme bilimi alanlarında olası uygulama için yeni veriler ürettir. Bu noktada Örümcek Ağı Tarama tekniğini kullanıldı. Bu işbirliğine dayalı araştırma, örümcek/ağını biyomimikrinin (doğal sistemlerin ve süreçlerin antropojenik ortamlar için çözümlere yönelik yaratıcı uygulaması) ve biyomatemiyominin (biyolojik malzeme sistemlerinin bütünsel çalışması) rolünü yansıtmak için bir giriş noktası olarak kullanır (ArachnoPhilia, t.y.).

Buehler'in örümcek ağ mimarisi üzerinde çalışması, sanat ve mühendislik alanlarının uygulamalı olarak ortak bir çözüm içerisinde olduğunu göstermektedir. Biyomimikri sürdürülebilir bir gelecek için olası bir çözümün anahtarı gibidir. Buehler'in çalışmasını Engelman makalesindeki şu ifadeyle değerlendirmek destekleyici olacaktır: "(...) Bilgisayar tasarım yazılımının yardımıyla, insanlar araknean bağlamayı ve dokuma sanatlarını geliştirdiler. Böylece çeşitli teknik, estetik ve işbirlikçi adımlar, insanlar, örümcekler ve ağlar arasındaki ilişkileri dönüştürdü" (Engelmann, 2017 s.314). Engelmann'nın söyleminden hareketle şunu iddia etmek mümkün olabilir: Sanatçının örümcek ağları üzerinden kurduğu bu işbirlikleri, sürdürülebilir bir gelecek için ortaklaşa hareket etmenin önemini vurgulamasının yanı sıra sürdürülebilir bir tasarımdan/yaratımdan olumlu sonuçların alınabilmesi adına disiplinler arası ilişkiye dair bir inancı ortaya atmaktadır. Bu yüzden Saraceno'nun Melez Ağları eserini okurken disiplinler arası kurulan ilişkiler/ağlar göz önünde bulundurulmalıdır.

Saraceno, *Melez Ağları*'nı bir evren modeli olarak konumlandırır. *Melez Ağları* eserinde farklı örümcek türlerinin sosyalliklerini ortak bir alan içerisinde iç içe kurdukları ağ örüntüleri üzerinden gözlemlemek mümkündür. Bu yüzden eser, kökeninde farklılıkları kapsayan ortak bir yapılanmayı vurgulamaktadır. Eser incelendiğinde, örümceklerin ortak beraberliğinin göstergesi olan ağların dış bir müdahale olmadan korunarak muhafaza edildiği görülmektedir. Sanatçının inşa ettiği sistem içerisinde örümcekler, doğaları gereği ürettikleri ağlarla kendi yaşam alanlarını kuruyorlar. Bu noktada örümcek türleri arasındaki ilişkiyi daha iyi anlayabilmemiz için David Wise'in izlenimlerine başvurmak yararlı olacaktır: "Bazı örümcek türleri kendi ağlarını örmez, bunun yerine diğer türlerin

³ Antropojenik, insan eylemlerinden doğan tehditlerdir.

ördüğü ağlar üzerinden yaşamını sürdürür, adeta onlar üzerinden geçer. Örümcekler etoburdur; bundan dolayı hem kendi türlerinden olanları hem de diğer türleri avlayabilirler” (Wise, 1993, s.14). Wise’in incelemesi örümceklerin, türlerine göre farklılıklar gösterdiğini ve bir arada yaşamalarının ne derece zor olduğunu işaret etmektedir. Bu yüzden *Melez Ağları*’ndan kurulan ekosistem, dikkate değer bir ortaklığın ürünüdür.

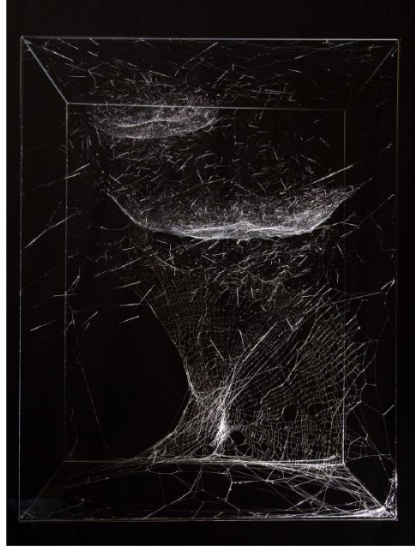
Sanatçıya göre örümcek ağları, insanların birbiriyle olan çatışmalı ilişkilerini, farklılıklarını anlayabilmesi için eşsiz bir fırsat sunmaktadır. Saraceno ve çağdaşlarının kurduğu eko sistemleri inceleyen Joanna Page, sanatçının üretimi hakkında şöyle bir vurguda bulunur:

Omurgasızların sosyal davranışları, kapitalist üretim yerine akrabalık ve işbirliği ilişkileri etrafında insan sosyal yaşamını yeniden düzenleme olasılığına işaret ederek, post-kapitalist ve post-antroposentrik bir çağda yaşam arayışı için bir paradigma haline geliyor. Kendilerinden önceki pek çok bilim insanı ve sosyal teorisyen gibi, Saraceno ve Kuai Shen de ahlaki veya etik nitelikte noktalara işaret etmek için doğal dünya ile insan toplumu arasında analogiler kurmaktadır (Page, 2021, s.214).

Saraceno’nun örümcek ağ örüntülerini inceleyen Graciela Speranza, Page’in ifadesine koşutluk kuran bir yaklaşım benimser ve “Ekososyal Bir Enerji Geçişine Doğru: Bir Konuşma ve Manifesto” adlı panelde ağ örüntüsünü şöyle yorumlar:

Ağ sadece bir metafor değil, gezegeni tehdit eden [iklim krizini] ele almak için genişletilmiş bir ağ [örüntüsüdür]. [Sanatçı] bizi buraya getiren kör üretkenliğe alternatif bir model hayal eder. [Bu modelde] insan merkezli olmayan ama çoklu türlerin bir arada yaşamasına açık olan bir dünya modeller (Serpentine, 2023).

Speranza’nın yorumu, örümcek ağlarını somut bir ütopya örneğine dönüştürür. Bu ütopya modeli, aslında yol gösterici bir haritadır. Bu ağ örüntüsü, insan merkezli olmayan, farklı kültürlerle açık ve tüm türlerin bir arada yaşamasını hedefleyen küresel iklim krizine çözüm olan eko-sosyal bir yapı sunmaktadır. İklim kriziyle mücadele edebilmek için toplumların her kesiminden, topyekûn bir katılım ve farkındalık gerekmektedir.

Görsel 3. Tomas Saraceno, “Melez Ağları”, 2013, <https://studiotomassaraceno.org/>.

Bu yüzden sanatçı yerel topluluklarla işbirliği kurarak eko-bölgesel çalışmalara, aktivist eylemlere katılmaktadır. Örümcekler ağ kurarken aslında kendileri arasında bir bağlantı ağı kurmaktadır. Bu nedenle Saraceno’nun inşa ettiği Melez Ağları insanların birbirine olan sorumluluklarını hatırlatır. Bu ağ örüntülerini insanların kurması gereken bir bağlantı ağı olarak okumak gerekmektedir.

3.ANTROPOSEN VE KAPİTALÖSEN SÖYLEM: EKO-MARKSİST YAKLAŞIMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

2002’de Nature dergisindeki makalesiyle Antroposen terimini literatüre sokan Paul Crutzen’e göre Antroposen, ‘Sanayi Devrimi’nden bu yana tüm insan merkezli eylemleri kapsayan, dünya tarihinde benzeri görülmemiş jeolojik bir dönemdir (Crutzen, 2002). Crutzen sanayi devriminden günümüze kadar olan bu dönemi Holosen olarak adlandırılmaması gerektiğini iddia eder. Çünkü sanayi devriminden bu yana dünyanın jeolojisi ve ekolojisi insanlar tarafından değişime uğratılmıştır. Diğer yandan John Carey, “Are we in the Anthropocene?” makalesinde terimsel bir tartışmadan söz eder ve Stan Finney’in ifadesinden yararlanır:

“California Eyalet Üniversitesi’nde jeolog olan Stan Finney, resmi jeolojik kayıtlara yeni bir bölüm eklemek ‘yaptıklarımızı yanlış yansıtıyor,’ diyor. ‘Biz kaya birimlerini tanımlamak için kurulduk, Dünya’nın sistemlerinde büyük bir değişiklik ilan etmek için değil.’ Finney ve diğerleri, Antroposen’in jeolojik bir terim olmaktan ziyade Neolitik gibi kültürel bir terim olarak kullanılmasının daha iyi olduğunu savunuyorlar” (Carey, 2016, s.3908).

Bilimsel alanda süren bu tartışma Noel Castree'nin 'endişeli jeologlar' bölümünde de yer alır: "Holosen-Antroposen sınırının nasıl ölçüleceği ve tarihlendirileceğiyle ilgili bu tartışmalar ışığında, Crutzen ve iş arkadaşlarının hipotezinin ilk kez önerilmesinden on beş yıl sonra bir çıkmaza girdiği düşünülebilir" (Castree, 2015, s.70). Castree ve Carey gibi birçok yazar Antroposen'in zamansal sınırlarının belirlenmesi üzerinde tartışmayı gündeme getirse de hepsinin görüşleri ortak bir tablo oluşturur: o da insanın doğaya olan etkisinin büyük ölçüde zarar verdiği yönündedir. Sam Adelman, sömürgecilik ve iklim krizini incelerken gelecekteki jeologlar üzerine –biraz da kinayeli biçimde– şöyle bir yorumda bulunur: "Gelecekteki jeologlar, nükleer silah testlerinden kaynaklanan radyoaktif nükleitlerinin, sera gazı emisyonlarının, yılda üretilen 300 milyon ton plastiğin ve gezegenin yüzeyini kaplayacak kadar betonun stratigrafisinde kanıt bulacaktır. Maalesef bunların yarısından fazlası son yirmi yılda üretilmiştir" (Adelman, 2020, s.25). Adelman, iklim krizinin etkileri üzerine bir tablo oluştururken tartışma konusu olan Antroposen tanımının ne derece önemsiz olduğunu da göstermektedir.

Crutzen, iklim değişikliğinde insanın merkezi rolünü vurgular ve doğaya verilen tüm bu zararlardan insanlığın sorumlu olduğunu iddia eder. Antroposen'i kolektif bir çabanın ürünü olarak konumlandırır. Ancak, bu durum aynı zamanda tartışmalara da yol açar. Tüm halklar, endüstrileşmeyle zenginleşen şirketlerin yarattığı çevre kirliliğinden, kapitalist sistemden eşit şekilde sorumlu tutulmalı mıdır? Bu soruyu Crutzen'in makalesi üzerinden inceleyen Satgar'ın şu eleştirisi destekleyici olacaktır:

Crutzen'in makalesinde iki yönlü bir bükülme var. Birincisi, tüm bunların dünya nüfusunun yalnızca yüzde yirmi beşinin sonucu olduğunu savunuyor. Yani sorun nüfus artışı, kapitalist sistem değil. İkincisi, tüm bunların çözümü jeo-mühendislikte yatıyor. Bu nedenle, bilim insanları ve mühendislere insanlığı kendisinden kurtarma görevi veriliyor ve insanların tüm bunlarda hiçbir rolü yok. Crutzen'e göre, aydınlanmış seçkinler insanlığı kurtarmak zorundadır (Satgar, 2018, s.48).

Satgar'ın eleştirisi oldukça önemlidir. Çünkü kapitalizme içkin olan yayılma ve ekolojik yıkıma yönelik emperyalist eğilim, iklim krizinin çözümlenmesi adına sık sık gündeme getirilse de çevrecilerin sloganlarında samimi açıklamalar olarak kalmıştır. Kapitalizm doğayı, kendi üretimlerinin bir sermayesi olarak konumlandırır. Sermaye ve doğa arasındaki meta etkileşimi açıkça ekonomik düzenin şiddetli yıkıcılığını açığa çıkarır. Ayrıca doğanın bir parçası olan insan da bu sermayenin bir uzantısı haline gelir.

Brett Clack and Richard York, küresel kapitalizm ve iklim değişikliğini incelerken şöyle bir tanımlama yapar: "Kapitalizm, birkaç yüzyıldır küresel hegemonik sistem olarak varlığını sürdürüyor ve insanın doğayla etkileşimini etkiliyor" (Clack ve York, 2005, s.392). Kapitalizmin yıkıcı üretimi, doğayı değersizleştirirken aslında insanları da bu yok edişin içine atmaktadır. Bu yüzden Antroposen'in anlaşılmasında toplumsal bir sistem olarak kapitalizm, eleştirilmesi gereken bir olgu olarak konuya dâhil olmaktadır. Ayrıca küresel

kapitalizmin ucuz iş gücünden faydalanarak emeği sömürmesini de bu eleştiriye katmak gerekir. Karl Marx'ın sınıf bilinci yaklaşımları, belki de iklim adaletsizliğinin önüne geçebilmek adına önemli bir adım gibi görülebilir. Martha Gimenez'in şu ifadesi Marx üzerinden yürütülen yaklaşımların gerekliliğini vurgular:

Ekoloji, kendisini ilgilendiren fenomenlerin doğasını anlama görevine teorik olarak yeterli olabilmek ve toplumsal ve ekolojik değişime yönelik mücadelelerde politik olarak etkili olabilmek için Marx'a ihtiyaç duyar. Günümüzde çoğu çevre aktivistinin bu sonuca katılmayacağını farkındayım, ancak mevcut politik ve ideolojik iklimde bunun beklenmesi gerekir (Gimenez, 2000, s.292).

Gimenez'e ek olarak Clack ve York kapitalist sistemin genişlemesini değerlendirirken Marx üzerinden şu yoruma varır:

Marx, üretimin itici gücünün insanlardan makinelere nasıl dönüştüğünü tartışır. Aletlerin makineleşmesi, kapitalizmi doğal güçlerin kullanımı yoluyla bireysel işçilerin emek gücünün sınırlamalarından kurtardığından ve doğanın parçaları yeni makineler için yakıtla dönüştürüldüğünden, emek daha büyük bir iş bölümü yaşadı. Aletler, emeğin çalıştırdığı makinelerin içine yerleştirildi. Üretim daha büyük ölçekte gerçekleşti ve operasyonları sürdürmek için daha fazla enerji gerektirdi (Clack ve York, 2005, s.405).

İhtiyaç duyulan enerji ihtiyacı, kapitalizmin daha büyük ölçekli genişlemesiyle sonuçlanmıştır. Tomas Saraceno'nun Ekososyal Bir Enerji Geçişine Doğru: Bir Konuşma ve Manifesto'da "Her şey enerjidir" demesi bunun içindir (Serpentine, 2023). Büyük alanlara yayılan, yeşil alanları gasp eden bu endüstrileşmeyi Marx üzerinden değerlendirmeye almak önemli olsa da şunu vurgulamak faydalı olacaktır: Marx kendisinin de bir parçası olduğu ekosistemi görmezden gelir. Robert Ware'ın ifadesiyle: "Marx, kapitalist toplumun dönüşümü için koşullar ve olanaklarla ilgileniyordu, antropoloji veya insan felsefesiyle değil" (Ware, 1982, s.43). Ware'nin ifadesindeki ayrımı açmak adına Marx üzerine çalışmalar üretmiş John Foster'ın şu ifadesi aydınlatıcı olacaktır:

Marx'ın ekolojik iç görülerinin düşüncesinde oldukça ikincil olduğuna; ekoloji hakkındaki bugünkü bilgimize yeni veya temel hiçbir şey katmadığına; ve ekolojinin gelişimi için fikirlerinin öneminin, genel olarak tarih dışı ve Malthusçu⁴ kavramlarıyla ekolojinin acilen ihtiyaç duyduğu tarihsel-materyalist analizi sağlamasında yattığına inanıyordum (Foster, 2000, s.11).

Foster'ın çalışması, Marx'ın insan-doğa ilişkisinde sürekli bir enerji ve madde akışını öngören anlayışı vurgular. Bir noktada Foster, ekoloji çalışmaları için Marx'ı destekleyici de bulmaktadır. Gimenez'in Dobson'dan şu aktarımı Foster'ın ifadesine destekleyici olacaktır: "Çoğu ekolojist bugün dünyayı etkileyen ekolojik sorunları, eski Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa uydularının felaketle sonuçlanan çevresel siciliyle [değerlendirmektedir]" (Gimenez, 2000, s.293). Marx'ın politik mirası olan ülkelerde yaşanan bu durumlar

⁴ Malthusçuluk, 1766-1834 yılları arasında yaşayan İngiliz ekonomisti Thomas Malthus tarafından ortaya atılan ekonomik doktrin. Bu teoriye göre, nüfus katlanarak artarken, nüfusu besleyen kaynaklar aritmetik oranla artış gösterecektir.

ekoloji çalışmalarından onun göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Oysa toplum yaşamını doğrudan etki eden kapitalist sistemi tartışmaya açmak gerekir. Timo Järvikoski doğanın insanlaştırılması tartışırken Marx'ı şöyle değerlendirir:

Marx'a göre, insan ve doğa arasında belirli bir tür antagonizma vardır, çünkü doğaya bağımlılık insan özgürlüğünü kısıtlar. Dışsal ve kısıtlayıcı bir güç olarak doğa, uzun bir dönüşüm süreci boyunca aşılmalıdır. Teknolojinin gelişimi, sosyalist bir toplum için maddi ve toplumsal ön koşulları yaratır. Devrimci üretim ilişkileri altında otomasyon, işçiyi üretim süreciyle denetleyici ve düzenleyici olarak niteliksel olarak farklı bir ilişkiye girmeye özgürleştirebilir. Komünizmin ütopyası, Marx'ın (erken ve sonraki) çalışmalarında, toplumsal ve insan yaşamının mükemmelliğini temsil eder. Elyazmaları'nda, insan ve doğa ve komünizmde insan ve insan arasında var olan antagonizmaya yönelik toplam bir çözümünden bahseder (Järvikoski, 1996, s.76).

Eğer amaç çevresel krize neden olan etkenleri değiştirmekse, kapitalizmin doğayı sömüren tüketim davranışını ve bununla beraber oluşan egemen burjuva sınıfını, yapısal bir dönüşüme uğratmaya iklim krizinin bir çözümü olarak bakılmalıdır. Bu sömürüyü sadece doğal kaynakların kirlenmesi ve tüketilmesi olarak görmemek gerekir. Bu aynı zamanda egemen sınıfın üretici kesimin üzerinde kurduğu tahakkümü de içermektedir. 15. yüzyılda Batılı ülkelerin siyasi sömürgeciligi yerini büyük şirketlere bırakarak evrim geçirmiştir. Günümüzde siyasi olarak sömürgecilikten kurtulmuş ama hâlâ kolonyal güçlere ekonomik olarak bağımlı olması bu evrimin dönüşümünü göstermektedir. Bu kolonyal söylem, Saraceno'nun eserleri üzerinden kurulan panelde gündeme getirilmiştir (Serpentine, 2023).

Kapitalizm doğaya ait olan her şeyi sömürür; doğanın bir parçası olan insanı da. Ormanların tahribi, biyolojik çeşitliliğin azalması ve tüm bunlara bağlantılı olarak yerel halkların yok oluşa sürüklenmesi... Doğadaki kaynaklarının kurutulmasıyla aslında sömürülen halkların da yaşamları tehlikeye atılmaktadır. Bu durum çevresel ırkçılıkla, çevresel adaletle ilgilidir. Bu yüzden iklim krizine çözüm aranırken sınıfsal yapının dönüşümü dikkate alınması gerekir. Kapitalist şirketlerin ürettiği çevreci teknolojiler iklim krizinin doğaya olan etkisini çözüme kavuşturmayı amaçlasa da sistemin kendisini yani kapital üretimi değişime uğratmaz. Doğayı bir meta olarak sömürme arayışı asla kesintiye uğramaz. Bu yüzden Antroposen tanımını aynı zamanda Kapitalosen olarak okumak, iklim krizine neden olan etkenlerin ekonomik ve toplumsal boyutlarının farkındalığı açısından önemli olacaktır. Çünkü kapitalizm toplumsal bir sistemdir. Jason Moore Antroposen'in yerine Kapitalosen kavramını koymaktadır. Vishwas Satgar, Antroposen ve Marksist eleştiri çalışmasında Moore'un düşüncelerini şöyle aktarır:

Moore'un Antroposen kavramıyla ilişkisinin dört bölümü vardır. İlk olarak, popüler Antroposen

söylemini eleştiriyor ve biyofiziksel bilimsel söylemden kaçınıyor. Bunu yaparken de sermaye, iktidar ve doğayı analizinin ve dünya ekolojisi anlayışının merkezine yerleştiriyor. Bu bakış açısıyla şunları savunuyor sermayenin insan da dahil olmak üzere doğayı örgütlemiş olması. Doğadaki kapitalizmin aynı zamanda doğanın eş zamanlı ya da birlikte yaratılmasıyla ilgili olduğu noktadayız. İkinci olarak, tarihin dönemselleştirilmesini ciddiye alıyor. Sanayi Devrimi'ni insan-doğa ilişkisinde kritik bir dönüm noktası olarak kabul etmek yerine, kapitalizmin ticari kökenlerini yeniden düşünmeyi savunuyor (Satgar, 2018, s.52).

Moore'un bu konudaki yaklaşımı oldukça önemlidir. Crutzen'in Antroposen tanımı sınırlı kalmaktadır, çünkü çözüm için sosyal örgütlenme gerekmektedir. Bundan dolayı Saraceno'nun Melez Ağları eseri sosyal örgütlenmenin gerekliliğine örnek bir tablo oluşturmaktadır.

3.1.KAPİTALÖSEN ÇAĞINDA MELEZ AĞLARI'NI ANTİ-KOLONYAL SÖYLEM OLARAK OKUMAK

Saraceno çalışmalarında iklim kriziyle ilgilenirken birçok kez yerel topluluklarla iş birliği yapmıştır. Sanatçının bu yönelimi iklim adaleti için oldukça dikkat çekicidir. Çünkü iklim kriziyle beraber yerel halklar bu durumdan etkilenen dezavantajlı gruplar arasında yer almaktadır. Saraceno'nun eserleri üzerine yürütülen “Ekososyal Bir Enerji Geçişine Doğru: Bir Konuşma ve Manifesto” panelinde ‘iklim adaletsizliği’ gündeme taşınmıştır. İnsan hakları avukatı Wolfgang Kaleck'in panelde Saraceno'nun eserleri üzerinden yaptığı konuşma dikkat çekicidir. Kaleck şöyle söylemektedir:

Almanya, Hollanda, Fransa, Belçika, İngiltere ve diğer [ülkeler] savaşın galipleriydiler. [Savaşlar, sömürgecilğe karışan] devletlerin gayri resmi ve siyasi egemenliğiyle sonuçlandı. Çünkü onlar yeni bir dünya ekonomi düzeni istiyorlardı.(...)Bu akşam [bu panelde] bunu tartışıyoruz. Üstelik durum daha da kötüye gidiyor. Bu konuyu daha şiirsel bir şekilde ifade eden Tomas, ['soluduğumuz] havanın aynı olmadığını' söyledi. Bu aynı zamanda hepimizin aynı gemide olduğunu ve çoğumuzun inanılmaz derece ayrıcalıklı olduğunu ve bu paradigmada acı çekenlerin olduğunu açıkça [ortaya çıkarır.] Çünkü aynı havayı solumuyorduk (Serpentine, 2023).

Kaleck, Saraceno'nun çalışması üzerinden iklim adaletsizliğine vurgu yapmaktadır. İklim adaletsizliği, insanlığa yönelik en önemli tehlikedir. Bu yüzden Saraceno'nun çalışmalarının temelinde iklim adaletsizliğine yönelik farkındalığı artırmak önemli bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Bu farkındalık önemlidir, çünkü iklim krizine yönelik çözüm arayışlarının ortak bir bakış açısı vardır: o da iklim krizinin tam olarak anlaşılabilmesi ve toplumsal farkındalığın sağlanabilmesi üzerinedir. Kaleck'in, Saraceno'nun ifadesi üzerinden kurduğu söylem de çarpıcı bir biçimde doğa ve insan yaşamı arasındaki ağır ne derece ürkütücü bir manzara oluşturduğunu göstermektedir. Bu noktada Kapitalosen'i tartışmaya açarak, değerlendirmek gerekmektedir. Moore, Kapitalosen çağının başlangıcını 15. yüzyıl Avrupa ticaretinin ve sömürgeciliğinin başladığı yılları baz alarak konumlandırır. Kapitalizmin kökeni de sömürgeciliğin yayılımıyla birlikte değerlendirilmelidir. Sanayi devriminden bu yana kapitalist toplumlar, çoğunluğu, doğaya ait olanı

dışlayan bir davranış sergilemiştir. Bu noktada Sam Adelman'nın Moore'un Antroposen yaklaşımını değerlendirmesi destekleyici olacaktır:

Antroposen'in birçok teorisyeni arasında kapitalizmin ve sömürgeciliğin iklim krizine olan katkılarını gizleme veya bağımlı kılma eğilimi Jason Moore, Antroposen kavramının sorunlu olduğunu, çünkü belirli bir üretim biçiminin modernitenin kalbindeki antroposentrik epistemolojileri güçlendirme biçimlerine yeterli ağırlık vermediğini savunur. Bu nedenle, "Kapitalosen" teriminin bizi bu konjonktüre getiren tarihsel süreçleri daha doğru bir şekilde yansıttığını savunur. Ne modernite ne de Antroposen, (karbon) sömürgeciliğinin ve kapitalizmin tarihlerinin yokluğunda anlaşılabilir değildir (Adelman, 2020, s.28).

Gelişmiş ülkelerin ekonomik faaliyetleri, doğanın ve yerel halkların hassasiyetlerini hiçe sayan ve tahakküm ruhunu sürdüren bir anlayış sergilemektedir. Bu durum, ahlaki ve siyasi teorilerin aşırılıklarının en görünür ve yaygın sonuçlarından birini temsil eder. Bu noktada Moore'un sömürgecilik üzerinden ilerlemesi de burjuvanın doğa üzerinde kurduğu yaşam "ağı"nın kapitalizmin yasaları doğrultusunda algılanması gerektiğini ortaya çıkarır. Dolayısıyla burada yaşamın kapitalist bir anlayış içerisinde görülmesi durumu ortaya çıkmaktadır. Moore, dünyayı kapitalist olarak görme durumuna şöyle açıklık getirir:

İnsan ve doğal sistemler arasında bir "metabolik çatlak" vardır; kapitalizm bir insan sistemidir; kapitalizm doğal sistemlere korkunç şeyler yapar. Felaketler ortaya çıkar. [Kapitalizmin] bütün bu sorunların, bu tarihsel süreçlerin nasıl işlediğini gerçekten açıklamamasıdır. Bu bir sorun haline gelir, çünkü etkili politik strateji ve politika tepkileri, kapitalizmin biyosferi nasıl dönüştürdüğüne ve biyosferin kapitalizmi nasıl dönüştürdüğüne dair bir anlayışa sahip olmalıdır (Moore, 2014, s.247).

Moore'un kaygısı kapitalizmin dinamiklerinde bir dönüşümün gerçekleşmemesi üzerinedir. Bu durum endişe verici bir şekilde devam eder. Kapitalist sistemin işleyişi incelense, üreticinin amacı sermayeyi çoğaltmak, büyütme üzerinedir. Bu durum belirli bir ürünün talebe bakılmaksızın mümkün olan en büyük miktarda üretilmesi anlamına gelir. Üreticiler, pazarın genişlemesi için kâr fırsatlarından yararlanır. Dolayısıyla üretilen ürünün en yüksek kârı sağlayacak bir fiyattan satılması gerekmektedir. Ancak üretici, kapitalist piyasanın yasaları doğrultusunda faaliyet göstermelidir. Yasaların büyük ölçüde hükümetler ve onunla bağlantılı olarak büyük şirketler tarafından manipülasyona açık olma ihtimali de bulunmaktadır. Yani, hükümetlerin ekonomik fırsatları ve dolayısıyla kâr hesaplamalarını etkileyebilecek çeşitli düzenlemelerde bulunması mümkündür. Siyasi otoriteler mevcut yasaları kendileri için daha elverişli bir şekilde değiştirmeye çalışabilir. Saraceno bunun en yakın örneğini Arjantin'deki Lityum pil rezervlerinde yaşamıştır. Pil üretimi için su kaynakları gibi önemli doğal sistemlere zarar verilmiştir. Yerel bölge için bu üretim faaliyeti kazanç oluştururken bu durumdan kazanç sağlama-yan topluluklar çevresel tahribattan etkilenerek bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Doğaya zarar vermeyen elektrikli araçlar, telefonlar ve bilgisayarlarda lityum pil kullanılmaktadır. Hükümetlerin/büyük şirketlerin çevreye yararlı olarak sunduğu 'daha yeşil

çevre' sloganı aslında ekolojik yapıya zarar vermeye devam etmektedir. Madalyonun diğer tarafında ise etnik sömürü ve çevre kirliliği de sürmeye devam eder. Eko-sosyal adalet için kurulan Saraceno'nun Aerocene topluluğunun manifestosunda bu durum açıkça dile getirilir:

Arjantin, Bolivya ve Şili, dünyanın lityum tuzlu su rezervlerinin %80'ine sahip olan "lityum üçgeni" olarak bilinen şeyi oluşturur. Ancak, üçü arasında Arjantin, şirketlere hükümet imtiyazları ile madencilik yapma izni verilen tek ülkedir. Ve bu nedenle, ülke üzerindeki bedel artmaktadır. Arjantin Madencilik Bakanlığı, lityum çıkarma yatırımının 2015 ile 2018 arasında %928 arttığını bildirmektedir. Bu sayı, özellikle yabancı hükümetler "daha yeşil" teknolojilere doğru bir hareket için baskı yapmaya devam ettikçe, lityuma olan talep arttıkça artmaya devam edecektir (Aerocene, t.y.).

Kaynakların yağmalanması, ortak varlıkların özelleştirilmesi ve toplulukların mülksüzleştirilmesi enerji yönetiminin demokratik olmayan sınırlarını göstermektedir. Arjantin'de yaşanan bu durum 'yenilenebilir enerji sömürgeciliği' olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu enerji sömürgeciliği yalnızca Arjantin'de görülen bir durum değildir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde yeşil sömürgecilik uygulamalarına rastlanmaktadır. Kuzey Afrika'da yeşil sömürgecilik üzerine araştıran Hamza Hamouchene'nin şu tanımlamaları destekleyici olacaktır: "Yeşil sömürgecilik veya 'yenilenebilir enerji sömürgeciliği', sömürgeci yağma ve mülksüzleştirme ilişkilerinin sosyo-çevresel maliyetlerin çevre ülkelere ve topluluklara kaydırılması, dünyanın bir bölgesinin enerji ihtiyaçlarının diğerine göre önceliklendirilmesini eşlik eder" (Hamouchene, 2023, s.30). Bu durum güçlü bir ülkenin başka bir ülkenin doğal kaynaklarını gasp etmesi olarak tanımlanabilir. Hamouchene araştırmasında fosil yakıtlardan yeşil enerjiye geçilirken kapitalist sistemin üretim ve tüketim modellerinin korunarak devam ettiğini ve bununla beraber eşitsizliğin, yoksullaşmanın da devam ettiğini ifade eder. Batılı şirketler kendi ülkelerinde üretim sahaları kurmayarak bulundukları çevreyi korurken, fabrika üretim alanlarını geliştirmekte olan ülkelere kurarak başka ülkelerin doğasını kirletmektedir. Bu durum Arjantin örneğinde gözlemlendiği gibi benzer şekilde Afrika ve Asya ülkelerinde de yaşanmaktadır... Kaleck, iklim adaletsizliğinden söz ederken, aynı gemideyiz ama herkes aynı havayı solumamaktadır ifadesini kullanarak bu duruma işaret eder. Tamiko Thiel ve Serenella Iovino, dışsallık yanılsamaları üzerinden iklim krizine şöyle bir yaklaşım sunarlar:

Olan her şey, burada ve şimdi olur; eylemlerimizin ve vizyonlarımızın dalgaları er ya da geç ayaklarımızın dibinde, doğrudan bahçelerimizde yankılanacaktır. Bu gelecek zamanı ("yankılanacak") aslında uygunsuzdur: Zaten öyle oluyorlar - bu tepkileri ne ölçüde deneyimleyeceğimiz yalnızca sosyal açıdan ne kadar ayrıcalıklı veya jeopolitik açıdan ne kadar şanslı olduğumuza bağlıdır (Thiel ve Iovino, 2019, s.5).

Ancak yazarların belirttiği gibi jeopolitik açıdan herkes ayrıcalıklı değildir. Soluduğumuz hava ve sağlıklı gıdaya ulaşmak için harcanan enerji ve bunun sonucunda yaşanan iklim adaletsizliği sistemik bir krize yol açıyor; bu da kapitalizmin özünü sorgulayan

bir siyasal yaklaşımın doğmasına neden olmaktadır. Immanuel Wallerstein'in Tarihsel Kapitalizm eserinde ezilen sınıfın iddialı bir bilançosunu çıkarır:

Dünya işçilerinin kırsal alanlarda yaşayan ya da kırsal alanlarla kentlerin gecekondu mahalleleri arasında gidip gelen ağırlıklı kısmı, beş yüz yıl önceki atalarından daha kötü durumda. Daha az iyi yiyor ve kesinlikle daha dengesiz besleniyorlar. Yaşamın ilk yıllarında hayatta kalmaları olasılığı (ayrıcılık-ların korunması için alınan toplumsal sağlık önlemlerinin etkisi nedeniyle) daha yüksekse de, dünya nüfusunun çoğunluğu için bir yaşından itibaren ömür beklentisinin eskisinden daha fazla olduğundan kuşkuluyum; tersinin [bunun] doğru olduğunu sanıyorum. Daha fazla -günde, yılda ve ömür boyu daha fazla saat- çalıştıkları açıktır. Bu çalışmayı daha az toplam nimet karşılığı yaptıklarına göre, sömürü oranı çok dik bir tırmanış göstermiştir (Wallerstein, 2012, s.87).

Wallerstein ifadesindeki gibi bugünün çalışma koşulları geçmişe göre daha ağır şartlardadır. Hatta şöyle bir soru da türetilbilir: Günümüz kapitalist şirketlerin çevreci politikalarını 'neo-kolonyalizm' veya 'yeşil sömürgecilik' olarak mı okunmalıdır? Bu soruna Hamza Hamouchene, şöyle cevap verir:

Sömürgecilik -eğer resmen sona erdiyse- ekonomik alan da dâhil olmak üzere diğer biçimlerde ve çeşitli düzeylerde devam ediyor. Bazı akademisyenler ve aktivistler buna neo-sömürgecilik veya yeniden sömürgeleştirme diyor. Çevre ekonomileri/küresel Güney, son derece adaletsiz bir küresel iş bölümü içinde ikincil bir konuma yerleştirildi: bir yandan ucuz doğal kaynakların sağlayıcıları ve ucuz iş gücü rezervuarı olarak, diğer yandan da sanayileşmiş/yüksek teknoloji ekonomileri için bir pazar olarak. Bu durum sömürgecilik tarafından dayatıldı ve şekillendirildi ve ondan kopma girişimleri şimdiye kadar emperyal boyunduruğun yeni araçları tarafından engellendi: felç edici borçlar, "serbest ticaret" dini ve Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası finans kuruluşları (IFI'ler) tarafından dayatılan Yapısal Uyum Programlarıyla (Hamouchene, 2023, s.31).

Hamouchene'nin çalışmasından hareketle bu sömürgeci anlayışı, 'yeşil gasp' olarak ifade etmek de mümkündür. 16. Yüzyıl kolonyalizminin bugünün üretim modeline göre nasıl değişkenlik gösterdiğini Hamouchene'nin yaklaşımdan anlaşılmaktadır. Kuşkusuz bu eşitsizlik ve adaletsizlik yüzünden ezilen topluluklar/sınıflar bu durumda bir çıkış yolu arayacaktır. Daha adil bir yaşam için doğa ve insan sömürsünün yaşanmadığı bir ekolojik sisteme geçilmesi artık kaçınılmazdır. Saraceno'nun Melez Ağları eseri de bu bağlam üzerinden düşünülmelidir. Melez Ağları farklı kültürleri, ezilen halkları ve daha da önemlisi insan dışı canlıları içine alan bir yaşam modelidir. Bu yüzden çözüm için de toplumlar arasında iş birliğini güçlendiren ağların örülmesi gerekir.

SONUÇ

Jason Moore Kapitalosen tanımıyla kapitalizm gibi toplumsal sistemlerin başarısız olduğu konusunda kesinlikle haklıdır. İklim krizinin sistemsel kökenlerini ele almak ve ekolojik yıkımı sona erdirmek için toplumların kolektif hareket eksikliğinin giderek daha da belirginleştiği görülüyor. Bu noktada kolektif/örgütlü hareket edebilmek için Saraceno'nun Melez Ağları çalışması önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Ekososyal Bir

Enerji Geçişine Doğru: Bir Konuşma ve Manifesto panelinde “iklim adaletsizliğini” gündeme taşıyan, insan hakları avukatı Wolfgang Kaleck’in ifadesinden hareketle, kapitalist şirketlerin insanlığa ve doğaya karşı başarısız olduğu makalede gözlemlenmiştir. Ancak sanatçının Melez Ağları çalışması seyirciye ve iklim krizine çözüm arayan araştırmacılar için bir umut vaat etmektedir. Eser üzerinden şu yoruma varılmıştır: İklim adaleti ve sistemsel dönüşüm, yalnızca ezilen halklar ve insan-dışı canlılarla kurulan iş birliği aracılığıyla gerçekleşebilir. Ancak burada bir ikileme karşı karşıya kalınır: İş birliği kelimesi doğası gereği kişisel bir rıza, onay içermektedir. Oysa hayvanların iş birliği konusunda rızalarını değerlendirmek mümkün değildir. Bundan dolayı bu iş birliği iddiası ironik bir şekilde, sömürü biçimine dönüşebilme tehlikesi içindedir. Kapitalosen çağına neden olan insan, diğer canlılarla işbirliği kurmak zorunda fakat bunu yine onların rızasını almadan uygulayabilmektedir.

Bugün iktidarda olanların, sermaye piyasasına yön veren egemen kapitalist şirketlerin, tabanla/işçi sınıfıyla arasındaki uçurumu kapatması ve buna alternatif bir politika icra etmesi gerekmektedir. Vishwas Satgar’ın gözlemlerindeki çözüm gibi, kapitalist sınıfın büyüme ilkesi değişmeli ve yaşamı sürdürmeye odaklanan sistemsel bir reform geçirmesi gerekir. Bu adil geçiş ancak toplumlar arasındaki eşitsizliğin kalkmasıyla mümkün olabilir. Bundan dolayı Melez Ağları, sosyo-ekonomik düzeyde bir ütopya önermesi barındırmaktadır. Söz konusu bu ütopya modeliyle Saraceno, aslında kurulması gereken iş birliğini vurgulamaktadır. Örümcek ağları ortak kullanım alanının örgütlü bir iletişimini göstermektedir. Bu örgütlü sosyal ağ, temelinde yüzyıllardır iklim kriziyle paralel süren iklim adaletsizliğine sistemli bir çözüm sunmaktadır.

KAYNAKLAR

- Adelman, S. (2020). Modernity, Anthropocene, Capitalocene, and the Climate Crisis. In A. Grear & D. Bollier (Eds.), *The Great Awakening: New Modes of Life amidst Capitalist Ruins* (pp. 23–56). Punctum Books.
- ArachnoPhilia. (t.y.). *3-DIMENSIONAL DIGITAL ARCHIVE OF SPIDER/WEBS*. Arachnophilia.net. 8 Kasım 2024 tarihinde <https://arachnophilia.net/scanning-the-web/> adresinden erişilmiştir.
- Atkinson, E. (2020). *Animals and their Artists: An Exploration of Impossible Encounters*. PhD Candidate Critical Writing in Art and Design School of Arts and Humanities Royal College of Art.
- Buehler, M. (2014). *Saraceno: Conversations on Biomimicry*. Buehler. <https://arts.mit.edu/modeling-mimicry/>.
- Bürkle, S. (2019). Studio + Laboratory Workshops of Knowledge. *Issues in Science and Technology*, 35(4), 44–53.
- Carey, J. (2016). Are we in the “Anthropocene”? *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 113(15), 3908–3909.
- Castree, N. (2015). The Anthropocene: a primer for geographers. *Geography*, 100(2), 66–75.
- Clack, B., & York, R. (2005). Carbon Metabolism: Global Capitalism, Climate Change, and the Biospheric Rift. *Theory and Society*, 34(4).
- Engelmann, S. (2017). Social spiders and hybrid webs at Studio Tomás Saraceno. *Cultural Geographies*, 24(1), 161–169.
- Engelmann, S. (2019). Of spiders and simulations: artmachines at Studio Tomás Saraceno. *Cultural Geographies*, 26(3).
- Foster, B. J. (2000). *Marx's Ecology, materialism and nature*. Monthly Review Press, New York.
- Gimenez, M. E. (2000). DOES ECOLOGY NEED MARX? *Organization & Environment*, 13(3), 292–304.

- Hamouchene, H. (2023) *Dismantling Green Colonialism, Energy and Climate Justice in the Arab Region*, LA and Pluto Press.
- Jäger, P. (2015). *Head of Arachnology*, Senckenberg Research Institute, Frankfurt am Main, and co-author of the *World Spider Catalog*.
- Järvikoski, T. (1996). *The Relation of Nature and Society in Marx and Durkheim*. pp. 73-86.
- Louisiana Channel (2021). *Tomás Saraceno Interview: The Art of Noticing, 2021* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=0p1JSnKa1Ao>.
- Museo de Arte Moderno de Buenos Aires. (2017). *Tomás Saraceno: El tiempo de las arañas, 2017* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=eFmmGtcR-zFw>.
- Page, J. (2021). *Sensory Worlds and The Pluriverse*, UCL Press.
- Saraceno, T. (2013). *Exhibition Hybrid Webs*, Studio Tomas Saraceno. <https://studio-tomassaraceno.org/hybrid-webs/>.
- Saraceno, T. (t.y.). *Aerocene Project, No To Lithium!* <https://aerocene.org/no-lithium-extraction/> adresinden erişilmiştir.
- Saraceno, T. (t.y.). *Biyomimikri üzerine konuşmalar*. MIT Arts, 2 Kasım 2024 tarihinde <https://arts.mit.edu/modeling-mimicry/>
- Satgar, V. (2018). *THE ANTHROPOCENE AND IMPERIAL ECOCIDE: PROSPECTS FOR JUST TRANSITIONS*. In V. Satgar (Ed.), *The Climate Crisis: South African and Global Democratic Eco-Socialist Alternatives* (pp. 47–68). Wits University Press. <https://doi.org/10.18772/22018020541.8>.
- Serpentine. (2023). *Ekososyal Bir Enerji Geçişine Doğru: Bir Konuşma ve Manifesto* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=YadRD0eC2xA&t=1326s>.
- Su, I., Qin, Z., Saraceno, T., Krell, A., Mühlethaler, R., Bisshop, A. & Buehler, M.J. (2018). *Imaging and analysis of a three-dimensional spider web architecture*. J. R. Soc. Interface 15.

- Thiel, T. & Iovino, S. (2019). The Reverse of the Sublime: Dilemmas (and Resources) of the Anthropocene Garden. *RCC Perspectives*, 3, 1–37.
- Wallerstein, I. (2012). Tarihsel kapitalizm ve kapitalist uygarlık (N. Alpay, Çev.) (Genişletilmiş 6. basım). Metis Yayınları.
- Ware, R. (1982). Marx, the division of labor, and human nature. *Social Theory and Practice*, 8(1), 43–71. <https://doi.org/10.5840/soctheorpract1982812>
- Wise, H. D. (1993). *Spider in Ecological Webs*, Cambridge Studies in Ecology.